

De sub Dumbrava, 1. Martiu 1856.

(Capetu.)

Diseiu ca sub acelu tempu tecnic'a literara nu au spriginitu pre instimulu popului. O de aru fi fostu asia; d'ora mai pucinu periculosu aru fi fostu pentru moldoromani anu sci citi, de cotu a invatia scriere cu slovele slavone de Cirilu intruduse, ca acestea au acoperitu dinaintea loru pre geniulu limbei sale proprie. — Si cumu s'aru si poté conosce originea romana sub acestu vestmentu slavomuscala? Acestea au formatu acele catene straine, ce au legatu limb'a loru. Ce aru fi de limba spaniola, deca aru fi ascunsa su litere arabice? Sub acestu costum mauru ore nu saru fi eschisu din ante familiei poporului latinu? Si sub aceea forma esterna ore nu aru trece si astadi de limba africana?

In tota intemplarea au fostu favoritoriu pentru sclavonu neasceptatulu si neprecatcatulu acelu evinimentu carele dela secululu alu Xle au sfortiatu slovele sale asupa acestei natiuni, prin carele pre acesta au eschis'o cu totulu de lumea latina, si au desnervatu in ea suvenirea natiunaretatei sale. „Marturisecu!“ zice autorulu nostru, „ca in orele, ce le amu folositu spre studierea acestei limbi, mai adeseori acestu artificiosu valu (slovele) mau impeditatu. Cate carti atatea forme de slove. Pana ce mai pre urma in unu opu*) alu unui romanu Transilvanu cu ba-

curia acestea cetiu „cu atata de maculoasa acoperitia au astrucatu noverele membre romane, catu desperavere suntu imormentate. De cate ori — scriindule cu litere latine, indata — am vediatu reinviindu form'a loru ceaveche! in deplina splendore ca zimbindu, ca le amu eliberatu din maculosele sdrentie a le lui Cirilu.“ —

Candu in inceputulu seculului curinte se aflara barbati precumu in Transilvania Majoru, in Moldova Asaki si in Romania Heliod*), cari pre acesta parasita si despeptata limba, ca pre unu medie alu renasceri natiunare, au imbratisiatu — asi era ea ca o statua de seculi imormentata, membrele ei esentiale, in partile principare erau neatinse, dara altre parti ale ei vetemate, seu cu totului perdute. Ca din ase struncinaturi se se pota produce unu ce vivu intregu, au fostu necese o noua creare. In dilele nostre unica devisa aru tribui plinita: o limba populara a se redica la gradulu litterariu. Ce facu Dante in evulu mediulociu cu limba Italiana, aceea este de facutu in secululu alu IXle cu limb'a romana.

Uniculu favoritoriu evinimentu au fostu pentru limba loru esertiarea cultului deescu in limba propria, si traducerea bibliei in limba natiunara, Alu doile funte viuu este popululu, inse nu popululu cetianu, ci popululu ieranu-agricultoru; si acesta e o distimta trasura de carapteru a renascerii, ca scriitorii neavendu nece opuri de a imita, nece modelu, sunt fortiatu a cauta in gura populului acele eleminte, pre care si ii insisi, in coatingere

*) Dialogu pentru inceputulu limbei romane Buda 1825.

*) Dora Eliad? Traducatoriulu.

cu națiunile culte, le au uitatu. In partile cele mai indepartate de citati, in colibi tribue se caute necoruptele radacini ale limbei veci. Mai adeseori reconducanduse in valile cele incinse ale Carpatiloru, in verfurile muntiloru si in adtele campii ale Transilvaniei, unde veduramu descalcandu coloniile romane. Aice s'au compusiu in 1825. anteuulu vorbariu romanu etimologicu (?) asemenatoriu, la carele 30 (?) de scriitoru Transilvani au culucratu, si pre carele nu e cu grau alu infrunta pentru unele fortiate deduceri, si pentru retacerea unoru impromutari dela sclavi; carele inse totusi este unu opu de mare pretiu, pentru ca cuprinde in sine radicele a septe limbi: a romanei, grecei, latinei, italianei, spaniolei, magiarei si a germanei. In acésta clipa, precumu se aude, unu literatoru romanu, insusi in aceste locuri indepartate, esaminedia limba populului, ca unele lacune ale limbei se le suplinésce, cu acele vorbe, pre care le va pandi din gura remasitielor legiuniloru Minervia si Claudia. Dea ceriuluca sa seaffe acele doue vorbe — Sperantia si libertate — care in adeveru au peritu, din limba romana. —

Sa vedemu cumu se produce insusi din sine limba unui populu mutu, in esemple mai manine.

Candu au inceputu limba latina a fi limba culteii si a conversatiunei literare, au fostu sfortiata in cat-va a se despartii de idioma populului, multa straformare a impromuta dela limba greca, ce la inceputu o au facutu in cat-va artificiosa. Ceva asemene se intempla in Italia. Dante cuaduna tesauerele tuturoru dialeptiloru, pentru care nu numai oieptele, ci si vorbele lui avura necesu unu comentariu. La Franci in secululu alu XVI Rabelais in numele maioritatiei indelungu au contradisu la multe vorbe a le omeniloru de sciintia, si contra diceriloru ce la populu nu era in usu — care erau exploatate din limbe vechi, si pre incetulu sau domesticitu deptinu in Franci.

Acésta se póte observa si la Romani. Catu se afla ore ce lacuna, ore ce scirbire in limba populului, scriitorii sunt fortiați a inoi, — impromutandu unulu dela latina altulu dela italiana s. a. si asie pre lenga tota nisuintia de a face limba populara, pre incetu se va evolva o limba culta, inse artificiosa, pre care populu numai cu greu o va intelege.

Laurianu in sinea ficarui Tomu alu istoriei sale

națiunare (Istoria romaniloru Iassi 1853) are ca unu vorbariu cuprindiatoriu de vorbe noue. Pre acésta carare inaintandu — (ca altra nu este), d buna suma se va evolva o limba culta literara caria cea de astadi e numai forma nepoleita primitiva. De aci incolo doue limbi voru fiintia, precumu au fiintiatu sub italianulu dela Crusca dialeptele Italiei, sub limba lui Racine, provincialulu Patois, si sub limba lui Virgiliu limba latina a populului. Si asia in imuguritulorulu amu afla legea cea arcana a evolvaiei limbelorulu.

Romanii se lupta contra doue greutati; afara de necesitatea inoiei, suntu fortiați nunumai ele mintele slavone a le elimina, ci si contra intrudariiloru noue, si in specie a muscalismului a vigia, carele cu totu pasiulu seu de proteptoru, este celu mai nesuferiveru, mai vertosu dupa ce imestiacarea generaliloru muscali la atata au ajunsu, catu in carti, jurnale si Diptiunare, unele vorbe romane le au suplinitu cu altele muscale.

Quinet acé insemna inca, sa nu se nisuesca din limba sea a face limba franca ori italiana, ci se pastredia propriulu ei geniú; si cu urmatorele insulfletitoare cuvinte si inche articulu: „Pre unu copilu dupa ce s'au nascutu si incepe a striga, — ilu judicati capace de vietuitu. Unu populu in stadiulu renascerii sale, daca in limb'a sea graesce catra alti, daca intepletiunea; umana o au facutu pre aceea unelta culta, — asisdere esca capace de vietuitu. Blastemu asupra acelui celu va ucide, seu potundulu salva, ilu lasa a peri. Limbi culte nu se producu in 24 de ore. Tempu, lucruri, si omeni, trecutu si presentu tribuescu spre aceea! Si sa marturisimu, ca aru fi curiosu, candu in socialitatea de astadi fie carui este asecuratu aceea ce insusi au produsu, ori ce proprietate este neattingivera; — sa fia esceptiune dara tocmai cu cea mai santa proprietate, cu in modulu celu mai bunu acuiratululu tesauru, neinstrainavera ereditate, cu limba? Pre care prepotintele o pote stirpi din gura acelui Populu ce o au creatu, sustinutu si cultivatu!! —“

Esto ca nu are lipsa de comentariu? —

M.

S C I E N T I E L E L A R O M A N I .

(Continuare din Nr. 8.)

II. Istori'a.

Rom'a a avut una multime de istorici, de intre cari unii au descris istori'a romanilor, alții istori'a universale, alții istori'a literaturii, alții mai multe biografii, er' alții au facutu mai multe culeptiuni de anecdote. Intre colucratorii istoriei romane, unii au descris intrega istori'a poporului romanu, pana in temporele sale, alții au lucratu numai periode mai mici, seau unele templari singuratece. E de insemnatu inse cumu ca celi de antaniu istorici romani n'au cutezatu a pasi pre campulu istoriei cu propria loru limba. Num. Fabiu Pictor si L. Cintiū Alimentu scrisera in primulu semi-seclu alu urbei in limba greca, si numai Q. Fabiu Pictor s'a sierbitu intru descrierea istoriei patriotice cu limb'a romana; despre acesti barbati istoricii cei mai renumiti inca vorbescu cu o sfiela respectuosa. Inca de multu, adeca indata dupa trecerea tempului vechiu in celu midiulocu scrise cunoscutulu M. Portiu. Cato cele siepte carti ale sale cuprinditorie de istoria rom. care le numi „Origines“, unu opu plenu de oserbatiuni mature, care inse durere — sa pierdutu. Istoricii celi vechi romani, cu aceea au intrecutu pre celi alalti mai noi, precumu si pre grecii cari s'au ocupatu cu istori'a romanilor. ca-ci au fostu omeni de stare mai inalta, si au avutu ocaziunea cea mai buna de a se folosi cu cele mai bune funtane istorice ale patriei sale, dauna numai ca suntemu lipsiti de opurile loru, cu tote ca suntemu securi cumu ca istoricii cei mai tardii le au folositule. Intre opurile cele depierdute ale istoriciloru rom. vechi se numera: cartile lui C. Fanniu afinelelui lui Leliu, ale lui a A. Posthumiu Albinu contempuranu lui Cato, ale lui Fabiu Masiminu Servilianu ce fu consulu in a. R. 611, ale lui L. Calpuruiu Piso cons. in a. R. 620, ale lui Celiu Antipatru, Semproniu Aseliu, Claudiu Liciniu, Publiu Rutiliu Rufu cons. in a. U. 648 si ale altor'a, cari toti au traitu inainte de tempulu lui Cicero. Ba chiaru si din acestu seclu de auru, mai multe opuri istorice seau au peritu cu totu/o, seau au remasu numai nescie framturi de intru insele, intre cari se numera: opurile lui C. Liciniu Macru, Q. Claudiu Quadrigariu, Q. Valeriu Antiu, Leliu Sisena, Pomponiu Atticu etc. Inca si din ale acelor'a, ale caroru opuri se tienu astadi-

rangulu celu de antaniu istoricu au peritu multe pr. dintre cartile famosulu Liviu, ale lui Cicero de Republica, Corneliu Nepote de Roma, Salustiu din temporele posteriorie ale republicei.

Inse totusi tesaurii, cari ni a lasatu noue Rom'a in respectulu opuriloru istorice au mare insemnate. T. Liviu din Padua, carele a moritu in a. 17 alu erei crestine merita aici a se considerá cá celu de antaniu si celu mai defruute. Cele 35 de carti ale lui remase pana astadi, si suntu in tote partile loru unu ce elasicu. Istoriculu acest'a nu numai ca urmeza cele mai alese funtane, ci are unu asia metodu pragmatecu, catu opurile lui si de aru fi si cu mai pucina critica scrise, inca aru atrage complacerea tuturor. Antecesorulu lui a fostu Polibiu, unu grecu din tempulu lui Africanu de in ale carui 40 carti de istori'a rom. numai 5 au ajunsu pana in temporele nostre. Altu emulu alu lui Liviu a fostu Dionisiu Halicarnasu, asemenea unu grecu din tempulu lui Augustu, ale carui 11 carti cuprinditorie de istori'a cea mai vechia (a romaniloru — caci 9 s'au depierdutu) — sunt unu modelu despre aceea, cumu trebuie se se invetia istori'a cu cea mai strinsa deligentia. In privintia alegerei si esaminarei critice a funtaneloru istorice intrece acest'a pre toti antecesorii si succesorii lui; pentru aceea la studiarea istoriei romane e dinsulu de neaparata necesitate. Urmatoriulu si emulatorulu acestoru faimosi istorici a fostu Corneliu Tacitu, dauna numai cumuca 16 carti analice si 5 carti analice si 5 istorice, ici coela sunt cu lacune desfigurate. Tacitu intru adeveru e unu istoricu criticu si pragmatescu, de si imple elu cu ceva amaratiune evenimentele tempului seu, — si cu catu aru merita elu in acest'a privintia a se preferi, cu atata merita din cautarea naratiunei si infacisierii istoriei sale a se postpune lui Liviu, de unde se vede cumuca tempulu lui n'a mai fostu acela de auru; elu mori in a. 108 dupa Christ. — Tocm'a pre tempulu lui Tacitu scrise greculu Appianu din Alesandria 23 carti despre multifariele beluri ale romaniloru; si cu tote ca n'avemu cauza de alu numera intre celi mai renumiti istorici romanii totusi nu merita nece de catu acea defaima ce multi au aruncat'o asupra; cartea lui cea cam mutilata se tiene de cele mai bune funtane istorice. — Triumviratulu istoriciloru acelu mari latini — lu complenesce in urma Ammianu Marcelinu unu militariu eruditu suptu Constantiu si succesorii lui,

Acesta ne a lasatu 31 de carti cuprindietorie de o istoria deplinita dela C. Nerva pana la C. Valentie, dintre cari inse cele 13 carti dinainte s'au pierdutu. Ammianu in privintia alegerei si a petrunderi celei mature in noianulu evenimentelor merita a se preferi cu totu de adensulu antecesoriloru sei, era in privintia stilului e de a se pospune. (Va urma.)

К Ж Н Т Е К Ъ Л

Лэпидь лэпидьтоаре,
Ші стелел стрэлэчитоаре,
Лэминаді маі кз тэріе,
Скэмна теа кэльторіе.
Даді лэпидь дэфокатъ,
Прін кэрареа'н тэнекатъ,
Съ въз дрэствя д'амъ дэче,
Ла ізвіта теа чеа дэчче:
Кареа трістъ ші дестеаптъ,
Къ дор таре тэ аштеаптъ,
Ка се ажэпэ вжт маі таре,
Съ'ми деа дэчче сэрэгаре.

Din Poeziile lui Panz. Tom. IV.

БИБЛИОГРАФИЕ.

Dintr'o даштіиндаре тіпэрітэ ші сэнтекрісэ де П. Сф. Са Атавасіе Іеромонакэсэ, діректорэ алэ тіпографіеі епіскопешті дін Бэзеэ, пэвлікэнтэ ефтіна тіпэріре а бібліеі дн фавореа о. поштріі чітіторі дін Прінчипате; ачеа е:

„Греледе дашпріеісэрэрі, прін каре а грекэтэ патріа нострэ, ші нестаторнічіа тіпэвлэі, аэ фэктэ, дакэ нэ дн алтеле, дарэ челэ пэдініэ дн ачеле лэкрэрі атэтэ де требэічэсе ла кэлтэра ші десволгареа нострэ торалэ съ фінэ маі де тотэ ліпсіці, ші че есте маі мэлэ ші маі де апроне інтересэ сфэлетескэ, ліпса

Дэшнезештіі скріптэрі, каре есте ісворэлэ маі тэріі сфэлетешті, ші темеліа релічіеі ностре.

Ані днделэпгаці аэ грекэтэ дін непорочірі де кэндэ Сфэнта скріптэрэ нэ се маі тіпэрэ дн лімба патріі ностре, ші дін прічіна ачэсі ліпса де о асфэлэ де карте інтересантэ ажэсесе аша де таре ші де сімцітэ, дн кэ крештініі доріторі де а о авеа, сімціаэ тарэ невоіндэ пэпэ кэндэ пэтеаэ добэнді кэте зпесемларэ.

Дндемнатэ не де о парте де ачэстэ ліпса пэзэвіторэ де сфэлетэ. Преа Сф. Са пэріптел епіскопэ де Бэзеэ D. D. Філо теіэ, еар не дн алта тішкатэ де непредэітелэ фолосэ че пэтэ добэнді фіекаре дін мжнтэітореле еі днвэцэтэрі а воітэ а лэа асэпрэ'ші ачэстэ колосалэ сарчіпэ де а о тіпэрі пентрэ фолосэлэ крештінескэ, дн кэ де кэндэ а реорганісатэ тіпографіа ачесте епіскопіі; дар стэвідітэ де дашпріеісэрэрі невірэіте с'а маі атэлатэ, фэръ днсэ д'а і се днковоіа ші рэвна пентрэ ачестэ віне комэні.

Дн сэфршітэ прін ажэторэлэ лэі Дэшнезеэ, кэ тотэ інфэліпца евеніментелорэ че кэргэ днкэ, ші каре аэ фэктэ, ка тотэ матеріалэріле требэічэсе съ фіе кэ предэрі ковжршіторэ; днсэ дндоіта рэвнэ ші жертфіреа ковжршіндэ тотэ, с'а пэсэ дн лэкраре тіпэріреа ачестеі Свінте кэрді днкэ дін аэлэ грекэтэ, ші сэнтемэ порочіді а весті фэцілорэ ромэні, кэ Сфэнта скріптэрэ а векіэлэі ші позэлэ Теостаментэ а ешітэ акэш комплектэ де сэнтэ тіпарэ, ретіпэрітэ дэпэ чеа де Блажэ, ші коректатэ не кэтэ с'а пэтэтэ маі віне дн прівінца стілэвлэі ші а ортографіі, не хэртіе алэ ші фінэ, кэ літеріле ачестеа, дашпріеісэрэрі дн чінчі волэме, кола дн патрэ, ші фіекаре волэнтэ легатэ кэ мэкава ші дашэрэкатэ кэ пэпэ възне енглезескэ, еар' ла рэбэчінэ кэ піеле де тарокініэ.

Днпреага бібліе костэ пэмаі 2½ галбені сеэ 11 ф. 15 кр. ш. к.